

ТЕРИТОРИАЛНА ОРГАНИЗАЦИЯ НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СОЦИАЛЕН ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ

А. Орешков

В основата на изграждането на концепция за териториална организация на международния социален туризъм (МСТ) стои необходимостта от вписване на неговите дейности, респективно тяхното управление, в съществуващата структура на туризма и отдиha у нас, и по-конкретно в една от неговите подсистеми — тази на почивното дело и курортното лечение.

Основание за такъв подход дава, от една страна, принадлежността на МСТ към дълготрайния отдиha на трудещите се, а от друга — обстоятелството, че неговото специфично проявление създава условия за издигане на по-високо ниво интеграционните процеси между стопанския и социалния туризъм в териториалните рекреационни системи (ТРС) от различен йерархичен ранг. Главната цел на предлагания прогностичен модел е доказването на възможността за едновременно прилагане на двата типа поведение — екстензивен и интензивен, в зависимост от:

а — степента на изчерпване на ресурсния потенциал на рекреационните територии с интензивно ползване от други видове туризъм;

б — готовността и пригодността на рекреационни територии с непълноценно ползване на наличната материално-техническа база и недокрай усвоени курортно-туристически ресурси, за поемане на нови функции, а с това и определена квота от контингента на тази база;

в — ефективността от промяна в териториалните приоритети, диктувана от органа за управление в различни етапи, сезони и конюнктурни ситуации.

Така постулирани, тези съображения оставят впечатлението, че МСТ съществува и ще се развива не само и не толкова като

самостоятелен вид туризъм, колкото като дейност в рамките на туристическа верига "Почивно дело", коригираща диспропорциите в пространственото и времето функциониране на системата. Като елемент на тази система с ясно изразен профил на ресурсоспестяваща технология обаче, кореспондиращата с тази характеристика териториална организация само допълва облика на МСТ, като едновременно с това създава условия за собствената му ефективност.

Анализът на курортно-туристическите ресурси по територията на страната потвърждава, че една част от тях се използват предимно за нуждите на стопанския туризъм, докато друга е предназначена за развитието на социалния отход. Все по-голям става броят на курортните комплекси "Почивно дело и курортно лечение" (КК "ПДКЛ"), които по степен на изграденост и качества на МТБ отговарят напълно, или са с потенциални възможности да удовлетворят изискванията на чуждестранните профсъюзни туристи. При това, повечето от тях са с такава специализация и туристически имидж*, че са обърнати с лице към туристическа публика, отличаваща се от тази, считана за контингент на международния активен стопански туризъм. Следователно, за увеличаването на туристопотока към България е необходимо разработването на маркетинговия микс (избор на определена комбинация от маркетингови инструменти) да се извърши според конкретните условия на всяка отделна териториална единица и особеностите на страните, изпращащи туристи.

От гледна точка на МСТ, чиято основна форма на провеждане е безвалутният обмен на почиващи, допълнително изискване е отчитането на спецификата на "средата с генетични условия" за активния туристопоток въз основа на синтетични показатели, като месторабота, трудови и битови навици, начин на оползотворяване на свободното време, професионални и културни интереси и пр. Класическата постановка за "антиподна привлекателност" при търсенето и избора на туристически маршрут обаче за международния социален туризъм се проявява в сравнително преобразен вид поради характера на пътуванията и хомогенния професионален състав на повечето от групите. Това обстоятелство разширява кръга на възможно-

* От англ. "image" — образ, облик.

стите по отношение обекта на посещенията, както в териториален, така и в хронологичен аспект.

Накратко, повдигнатата теза се изразява в следното:

Оптималният модел за териториална организация на международния социален туризъм представлява верига от заведения за социален отход и организационни структури в рамките на системата ПДКЛ, осигуряваща:

а) създаване на възможности за екстензивно развитие по отношение експлоатацията на почивната база във вътрешността на страната;

б) разширяване кръга на туристическото предлагане, увеличаване на международния туристическообмен, "преливане" на база (и кадри) от социалния и стопанския туризъм и обратно при взаимноизгодни условия и в интерес на единната система на отхода и туризма у нас.

Един от възможните и твърде подходящ метод за доказване на предложената хипотеза е моделът на пространствената дифузия на нововъведенията. Както в базисния модел на Хюгерстранд (1953), така и в модификациите, приложени от редица изследователи (Л о б о д а, 1974; Х а г е т, 1979; Г о х м а н, 1981, М и р о н е н к, Н., Б ъ ч в а р о в и др. 1986) се изхожда от твърдението, че териториалната рекреационна приемственост, т.е. териториалният трансфер на туристически функции, в голяма степен е причинен от измененията в психологическите и социално-демографските особености на туристическия контингент, от промените в неговата ценностна система, и се изразява в промяна на специализацията и степента на развитие на отделни териториално-рекреационни системи. На базата на статистико-ретроспективен анализ се извежда логиката на постепенното разширяване на туристическите маршрути, развитието на нови атрактивни туристически центрове и територии, нови рекреационно-анимационни дейности, нови маршрути във вече формирани ТРС.

Възлови понятия в методическия апарат са "територия — център" или "зона I" и "територия — периферия" или "зони II, III...", като в отделните фази на пространствената дифузия на нововъведенията "периферията" постепенно се превръща в "център" след фазата на насищане.

За целите на настоящето изследване може да се приеме, че:

1. Разпространяващото се нововъведение са туристопотоците на МСТ.

2. "Територии — център" представляват развитите туристически райони в България, а именно — Черноморският и Софийският (по таксономичната схема на Бъчваров, 1982).

3. "Териториите — периферия" са туристическите райони и по-малки йерархични звена във вътрешността на страната.

Първият въпрос, който трябва да се изясни е: доколко разпространението е целесъобразно и до какви положителни изменения ще доведе? На първата част от този въпрос вече е даден категоричен отговор в изводите на редица автори, в т.ч. географи, архитекти, лекари, еколози, плановници (Бъчваров, 1976, Бъчваров, 1982) и др. Що се отнася до позитивните промени, които биха настъпили след евентуално ускоряване на разпространението на нововъведението, то те в синтезиран вид се изразяват в следното:

а) обезпечаване на устойчив рекреационен поток във всички туристически територии с подходящи условия;

б) създаване на "противовес" в сезон-пик за най-натоварените райони;

в) стандартизация на услугите и качеството на обслужването при еталон — представителните почивни домове на ЦС на БПС;

г) по-равномерно разпределение на активния туристопоток във времето;

д) косвено осигуряване на по-богати маршрути за пасивния туристопоток в посещаваните страни по линия на безвалутния обмен на почиващи.

Следва въпросът: какви препятствия съществуват пред разпространението на нововъведението? Изследователите, прилагали този метод, използват различни класификации. По признака "проницаеми — непроницаеми бариери" се установява, че преобладават проницаемите и частично проницаемите бариери. От своя страна, преодолимите бариери могат да бъдат от икономически характер, от социално-политическо, психологическо, управленско и др. естество.

От икономическа гледна точка бариера пред нововъведението по принцип представлява необходимостта от извършването на значителни разходи, в т.ч. капитали, вложени за ново строителство на база и инфраструктурни елементи, реконструк-

ция и модернизация, рекламни акции и публичен рилейшънс*, набиране на кадри, снабдяване, финансиране и пр.

В случая, международния социален туризъм може да бъде обезпечен с всичко необходимо, за да функционира в по-широки мащаби, ако ползва съществуващите в системата ПДКЛ материални, кадрови, финансови и пр. фондове, като осигурява клиента за своите дейности чрез профсъюзните организации и по каналите на международното профсъюзно сътрудничество.

В социално-политически аспект срещу международния социален туризъм не могат да бъдат предявени никакви сериозни претенции, защото:

а) чрез своите дейности той не повишава, а напротив — намалява социалната сегрегация в туризма;

б) не води до отрицателни тенденции по отношение на ведомствено, частно или лично развитие на "престижни" рекреационни дейности за привилегировани слоеве, а точно обратното, предоставя най-добри условия за почивка на най-добрите в труда;

г) не изисква "...неоправдана стандартизация за сметка на националните особености в планировъчното и архитектурно решение на курортите" (Мироненко, Н., М. Бъчваров, 1986, 1), а поставя акцент именно върху запознаването на чуждестранните туристи с постиженията на българската култура през вековете, с челния опит в труда на българина в различните епохи;

д) задълбочава международната работническа и профсъюзна солидарност чрез спецификата на туристическите контакти и преките впечатления от посещаваните страни.

От психологическо естество пред международния социален туризъм действително стоят някои бариери като: необходимостта от задължително общуване с останалите членове на групата; условието (поставяно сега) за профсъюзно членство на участниците, което изключва възможността за семеен отдых с деца; нетрадиционното време за пътуване и пр. Преодоляването на тези и други, чисто индивидуални психологически бариери, се осъществява посредством дейността на екскурзовод-аниматора, ръководителя на групата, придружителя, пред-

* Контакти с обществеността (англ. ез.).

ставителя на съответната профсъюзна централа, целия обслужващ персонал в посещаваните почивни заведения. Самите културно-социални програми, разнообразието на маршрутите и атрактивността на обектите, организираните срещи на дружба и други забавно-увеселителни мероприятия, съдействуват за смекчаване на въздействието на евентуален психически дискомфорт. Във всеки случай, неговото преодоляване би било толкова по-бързо и успешно, колкото по-честа е смяната на физическата среда, т.е. с преминаването от чисто стационарен към по-разнообразен и динамичен престой.

От *управленски* характер пред териториалното разширяване на международния социален туризъм във вътрешността на страната съществуват не толкова бариери, колкото "бели петна", ограничаващи възможностите за развитие на този вид туризъм по цялата територия, разполагаща с благоприятни обективни условия — база и ресурси. Известно е, че ИК "ПДКЛ" не покриват цялата територия на страната, нито пък следват административно-стопанското деление — както настоящето, така и старото (по окръзи). Въпреки това, организационното обслужване на групите по безвалутния обмен по маршрута София — Варна през Велинград, Пловдив, В. Търново се извършваше с помощта на бившите ОС на БПС. Такава роля играеше и ОС на БПС в гр. Русе при посрещането на съветските групи, пристигащи с влак през Румъния. До сезона 1987 г. тази организация, макар и несъвършена, изпълняваше задоволително своите функции.

При разширяването на дейностите на МСТ, разнообразяването на маршрутите и след извършеното преустройство в структурите на БПС, въпросът за териториални органи на управление на МСТ остава открит. За да бъдат в съответствие с цялостната пространствено-функционална организация на МСТ е необходимо те да отговарят на редица изисквания.

Преди всичко, като елемент на системата ПДКЛ, МСТ по места следва да бъде управляван от орган, в чиято власт и компетенция се намират материалните и организационните фондове и механизми на системата. Второ, за да е осъществимо функционирането на МСТ на високо качествено и престижно равнище, като относително самостоятелна дейност в рамките на туристическата верига ПДКЛ, териториалните органи за

управление трябва да бъдат изградени във всички пунктове (КК "ПДКЛ"), където маршрутите предвиждат стационарен престой с нощувка и краткотрайни радиални турове.

На настоящия етап такива пунктове са София и Варна, респ. КК "ПДКЛ" Баня и КК "ПДКЛ" Варна. Това положение се предопределя от факта, че схематично маршрутите се характеризират както е показано на фиг. 1.

В перспектива, маршрутите на МСТ трябва да отговарят, в зависимост от договорените условия, на схематичните типове:

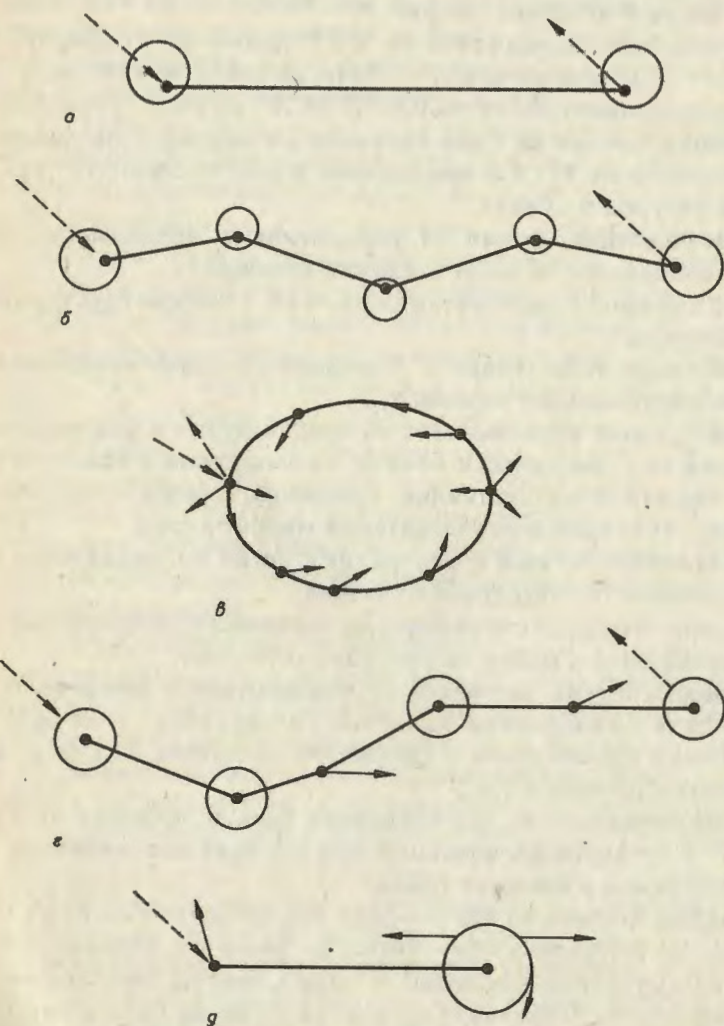
Предварителният избор на КК "ПДКЛ", в които групите ще стационарират, следва да бъде направен на основата на анализ на състоянието на МТБ и природните и антропогенните туристически ресурси и обекти.

Териториалните органи за управление и организация на МСТ е необходимо да имат следните функции:

- а) поддържане и експлоатация на МТБ и инфраструктурните съоръжения;
- б) набиране, подготовка и усъвършенстване квалификацията на обслужващия персонал;
- в) осигуряване изпълнението на предвидените в програмата посещения на туристически обекти, промишлени и селскостопански предприятия, социални заведения, срещи с трудови колективи, културни и развлекателни мероприятия;
- г) оперативна връзка с централния орган на управление и със следващите по маршрута пунктове;
- д) съдействие за отстраняване на технически, медицински и др., възникнали по време на престоя проблеми;
- е) предлагане на незаетата от чуждестранни профсъюзни туристи база на български почиващи, а така също и на други туристически организации и сдружения, отдаване под наем за конферентни прояви и т.н.;
- ж) договориране на допълнителна база за подслон от КК "ПДКЛ" и от други организации при върхови натоварвания и по радиалните и излетните турове.

Очевидно, ролята на такъв орган за управление на МСТ би могла да се изпълнява единствено от звено от управленския апарат на курортния комплекс — отдел, сектор, направление, група референти. Численият му състав може да бъде минимален и зависи от контингента чужденци, които преминават

годишно през предоставената база, от времетраенето на престоя, от интензивността на организирани прояви, от това, дали ще бъде допълнително натоварен по сформиранието на групи от български почиващи по териториален признак от съответната и близкостоящите общини.

В крайна сметка, времето и пространственото развитие на МСТ може да бъде представен, съгласно модела, предложен от Гормсен (1981), чрез модифицирана схема, която се отличава от базисния модел по това, че:

а) разглежда явленията в перспектива, а не в ретроспекция;
 б) заменя показателя съотношение на участниците в туризма по слоеве на населението, с показател — съотношение на участниците по линия на стопанския и на социалния туризъм;
 в) представя териториалната експанзия на МСТ във всички видове рекреационни територии, а не само в тези за морски рекреативен туризъм;

г) подлага на анализ не само обема, но и използваемостта на МТБ в системата ПДКЛ преди и след разпространението на нововъведението — международен социален туризъм (фиг. 2).

Така представеното схематично изображение не дава право на категорични изводи поради неговия прогностичен характер и априорно повдигнатата теза. Неговата цел е по-скоро да предначертае някои тенденции, считани за положителни в общия контекст на прогнозата за пространственото развитие на туризма и отдиха у нас, а именно — по-равномерното разпределение на туристопотоците по територията на страната, по-ефективната експлоатация на МТБ, по-високо ниво на интегриране на социалния отдих и стопанския туризъм.

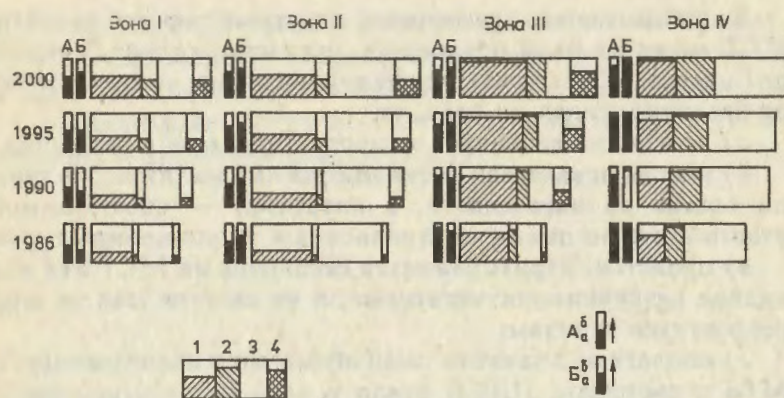
Фиг. 1а. Линеен маршрут с кръгови вход и изход
 Fig. 1a. Linear itinerary with a circular entry and exit

Фиг. 1б. Линеен маршрут с краткотрайни турове и кръгови изходи
 Fig. 1b. Linear itinerary with transient and parallel concomitant rays

Фиг. 1в. Кръгов маршрут с радиални и паралелни попътни лъчи
 Fig. 1c. Circular itinerary with radial and parallel concomitant rays

Фиг. 1г. Комбиниран маршрут с кръгови, радиални и паралелни лъчи и кръгови изходи
 Fig. 1d. Itinerary with a combination of circular, radial and parallel rays and circular exit

Фиг. 1д. Линеен маршрут с изместване на стационарния център от входния и изходния пункт
 Fig. 1e. Linear itinerary with a stationary center different from the points of entry and exit

Фиг. 2. Пространствено-хронологичен модел на разпространението на нововъведението международен социален туризъм

Зона I — Северно черноморско крайбрежие; Зона II — Южно черноморско крайбрежие; Зона III — планински територии; Зона IV — територии с балнеолечебни ресурси; 1 — почивни домове; 2 — санаториуми; 3 — наета база; 4 — ваканционни селища

Fig 2. Spacio-temporal model of the diffusion of the innovations in international social tourism

area I — North Black sea coast; area II — South Black sea coast; area III — mountain areas; area IV — areas with balneological resources; 1 — rest homes; 2 — sanatoria; 3 — lodgings for hire; 4 — vacation villages

ЛИТЕРАТУРА

- Бъчваров, М., Н. Апостолов. География на туризма, В., 1982.
 Бързакъв, И. и др. Прогноза за пространственото развитие на отдиha в НРБ. С., 1976.
 Дачева, Т. Възможности за прилагане методите на маркетинга при пазарни проучвания на територии от различен йерархичен ранг. Доклад, С., 1986.
 Мироненко, Н. С., М. Бъчваров. Рекреационные системы. М., 1986.
 Станев, П. Основи на почивното дело. С., 1984.
 Станков, Г. и др. География на отдиha и туризма в България. С., 1985.
 Христова, Т. Социална психология в туризма. В., 1979.
 Цветков, И. и др. Справочник за профсъюзните курортни заведения. С., 1983.
 Ярхо, А. В. Время отдыha. М., 1987.
 Гогтсен, Е. The spacio-temporal development of international tourism. Attempt at a centre-periphery model. CHET, Aix-en-Provence, 1981.

TERRITORIAL ORGANIZATION OF THE INTERNATIONAL SOCIAL TOURISM IN BULGARIA

Alex Oreshkov

Summary

The article represents an attempt at a concept for territorial organization of the international social tourism in Bulgaria. The proposed perspective model is based on the existing territorial distribution of the infrastructure of the system "Rest and Recreation". As a methodological tool was used the Spacio-temporal model of the diffusion of the innovation. The basic model is modified, aiming to increase the adequacy of the method to the concrete conditions of the recreational system in Bulgaria. The main point of the thesis raised is to prove the ability of the international social tourism to overcome some of the existing disproportions in space and temporal functioning of the system of tourism and recreation in Bulgaria.